

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' juni 1983, 3e jaargang nr. 2

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' juni 1983, 3e jaargang nr. 2

Voorwoord redactie

Om als nieuw redactielid een voorwoord te schrijven voor Grueles valt beslist niet mee. Hoewel zelf geboren Gronsveldenaar, ben ik al jaren "uithuizig". Dat betekent toch een wat lossere band met het dorp dan nodig is om volledig op de hoogte te zijn van wat er hier en daar gebeurt, en dat heet van de naald in dit tijdschrift op te nemen.

Als je jarenlang in een stad gewoond hebt en dan terugkomt naar het platteland, dan zie je dat ook daar de tand des tijds knaagt. Niet in de betekenis dat alles verouderd, maar net in de tegenovergestelde betekenis: heel veel vernieuwt. Het dorp verandert, het wordt stadser. Vaak vergeten mensen bij vernieuwing de band met het oude, het verleden, te bewaren. Het zou eigenlijk niet nodig moeten zijn dat er een stichting Grueles is, maar als je terugkomt van weggeweest, dan zie je hoe snel het "dorpseigene" verandert, zelfs vervlakt: er blijft hoe langer hoe minder "ervan" over.

Gebleken is mij dat Grueles een levende en bloeiende stichting is. Dat betekent niet alleen dat Grueles hard nodig was en is, maar ook dat veel Gronsveldenaren zich daar bewust van zijn geworden. Als redactielid van Grueles wil ik mijn best doen mee te helpen het tijdschrift een afspiegeling te laten zijn van dat leven en van die bloei.

Piet van Caldenborgh.

Rectificatie

Bijchrift bij foto op pag.20, van het vorig nummer: Fien Hessels moet zijn Fréns Hessels.

Klassefoto op pag 34, 1964 moet zijn: 1967.

Historie

Hoe Hendrik Dupuits in het jaar 1759 handtastelijk werd tegenover Anna Catharina Blonden

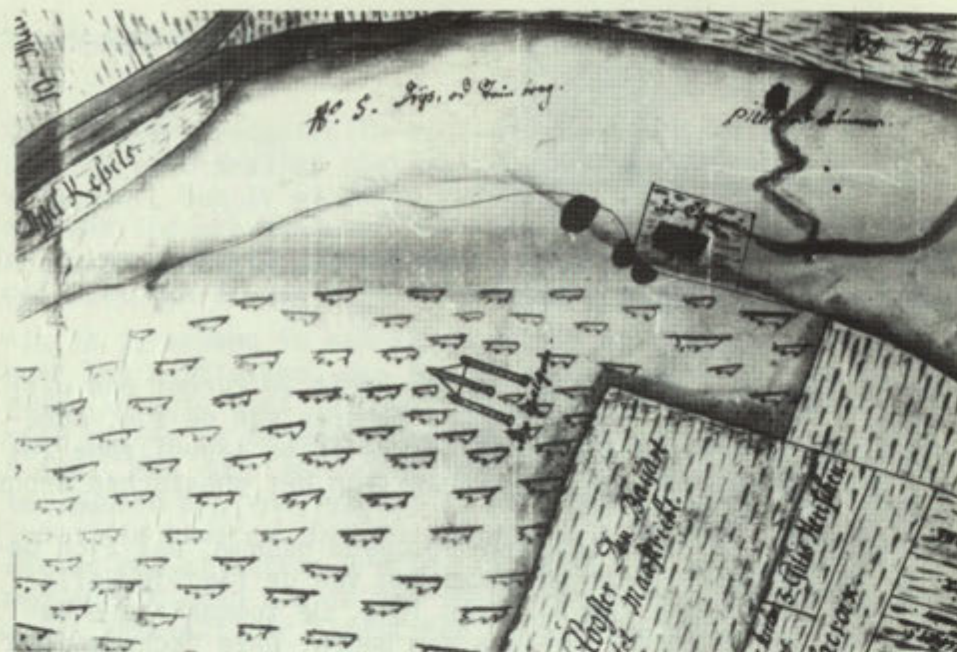
In aflevering 3 van dit periodiek heeft Jo Purnot een uiteenzetting gegeven over het functioneren van de z.g. schepenbanken. In dit artikel willen wij enige aanvullende informatie geven over de schepenbank van het graafschap Gronsveld.

Deze zetelde in een niet meer bestaand gebouw, dat zich bevond op de plaats waar nu de woning van de familie Colla Halders staat (zie kaart II, no 104). De toenmalige eigenaar was de schepen Engel van den Boorn. Deze "schepencomp", zoals de woning werd genoemd, brandde in 1880 af. (zie artikel over "Het vrijwillig brandweergezelschap van Gronsveld" in afl. 5.)

De schepenbanken van Gronsveld en Rijckholt hebben in vroeger eeuwen vaak de doodstraf uitgesproken. Diefstal van een paard was bijv. al een halms misdrijf. Gelet op de maatstaven van die tijd enigszins begrijpelijk. Het (trek)paard vormde n.l. voor veel boeren het voornaamste bedrijfskapitaal.

De misdadigers, die door de schepenbank van Gronsveld ter dood werden veroordeeld, vonden hun einde aan de galg die in het grafelijk bos was opgesteld. Oude geschiedschrijvers weten te melden dat de galg op een hoog punt was geplaatst zodat de veroordeelde in zijn laatste ogenblikken nog kon genieten van een verrukkelijk uitzicht.

Op kaart no. I die, evenals no. II, een fragment is van een kaart die zich in het Hauptstaatsarchiv in München bevindt, is de ligging van deze galg duidelijk aangegeven. Ze was geplaatst op ± 500 m. ten N.O. van de voormalige boswachterswoning "De Beuk".

Kaart I: In het midden, de galg van het graafschap Gronsveld
Links boven, het samengaan van 'Daorweg' en 'Gröb'.

De galg van de Vrije Rijksheerlijkheid Rijckholt stond opgesteld in het z.g. Vaensdal, tegenwoordig "Väonzel" genoemd. (zie toponymenkaart bij Groéselder Diksjeñer, no.174)

Tijdens het voorarrest zaten de gedetineerden opgesloten in de kerkers van het kasteel van Gronsveld, die evenwel rond 1779 zo bouwvallig waren dat er geregeld gevangenen uit ontsnapten. Na 1780 werden ze opgesloten in de kelder van de woning van rentmeester Lebens (nu: Rijksweg 91).

Na deze korte inleiding gaan wij ons eens verdiepen in een akte uit 1759 die zich in het Rijksarchief te Maastricht bevindt.

Laten wij ons in gedachten eens verplaatsen naar het jaar 1759. Gronsveld: een stil, eenvoudig boerendorp, zoals er toen zoveel waren in de streek. Het leven gaat er zijn gewone gangetje en er gebeurt weinig opwindends. Doch af en toe laaien de hartstochten hoog op.

Hoofdpersonen in het hiernavolgende kleine drama zijn: Hendrik Dupuits, landbouwer, oud 28 jaar en wonende "aen de Dorpstraet" te Gronsveld (zie kaart II, no 41). Waarschijnlijk koestert Hendrik een niet-beantwoorde liefde voor Anna Blonden, reeds 40 jaar, landbouwster en eveneens wonende "aen de Dorpstraet" (kaart II, no. 40½).

De perikelen rond het niet beantwoorden van deze liefde leiden

Doch laten wij niet op ons verhaal vooruit lopen.

Hendrik, misnoegd omdat zijn avances door Anna worden afgewezen, verklaart op de avond van 4 augustus 1759 (in een onbewaakt ogenblik?): "Ick moet eens een kuur doen, ick moet mij eens droncken drincken en alsdan zal ick mij eens kruyen" (=afreageren).

Wat hij met die uitlating bedoelde werd de dag erna duidelijk. Rond 8 uur 's avonds stapt hij binnen bij Maria Blonden die naast haar zuster Anna woont (kaart II, no. 49). Zo maar, om iets te zeggen, merkt hij op: "Wat doet gij al, zijt gij al aen het avontbroot?" Waarop Maria vriendelijk vraagt: "Jae, wilt gij mee eten?"

Doch daarvoor is Hendrik niet komen aanwippen. Het zit hem dwars dat men hem bij Anna Blonden de deur voor de neus heeft dicht gegooid: "Sij slieten mij daer de deure voor de neus toe". Maria houdt zich op de vlakte en zegt: "Anderen kunnen doen wat sij willen". Deze vergoelijkende opmerking voldoet Hendrik echter in het geheel niet. "Wacht, ick sal hun eens gaen bang maeken", gromt hij.

Over dat "bang maeken" houdt hij er echter vreemde opvattingen op na. Want korte tijd nadat hij de woning van Maria heeft verlaten, hoort zij "eenen groten slagh of stoot". Tierend staat Hendrik "op den mesthoff" van de woning van Anna en roept dreigend dat, als de deur niet wordt opengemaakt, "hij soude maeken dat venster noch deure aent huys soude geheel blijven". Innerlijk doodsbenauwd opent Anna de deur maar heeft toch nog de koelbloedigheid om Hendrik hooghartig te vragen wat dit kabaal te beduiden heeft. Door deze hautaine houding raakt Hendrik geheel buiten zinnen. Zo groot is zijn woede dat hij "haer aan bijde sijden van haer lickaem soo verheementlijck heeft vastgepackt en gecnijpt dat sij genoodsaectt was haere suster Jenne Elisabeth tot hulpe te roepen".

Schijfstraat). Of Hendrik haar daar heeft opgewacht weten we niet. Een feit is dat hij haar, als ze voorbijkomt, met scheldwoorden en dreigementen overlaadt. Zonder iets te zeggen vervolgt Anna haar weg. Als Hendrik haar vraagt waarom zij niet spreekt, geeft zij geen antwoord. Hendrik is des duivels. Woedend schreeuwt hij haar toe: "Waerom dat sij niet en spraeck en dat sij anders mouls genoeg hadde. Sij soude spreekken of der duyvel soude haer nog haelen en sij soude geen en anderen dood sterven als van sijn handen." Bits als altijd antwoordt Anna "dat hij haer niet moeste dreygen, want als ick spreekken wil, dan wil ick spreekken tegen eerlijcke mensen en niet tegen schelmen". "Met een furie" komt Hendrik aangelopen, schreeuwend: "Dou sals geen en anderen doot sterven als van mijn handen". Met een bewonderenswaardige koelbloedigheid repliceert Anna: "Ick heb niets in mijn handen om mij te verweeren, maer sijt voor U (=maar denk er aan) dat gij mij niet attaqueert, want dou suls het dich berouwen".

Als de nood het hoogst is, is Gods hulp echter nabij. In de verte nadert Hendrik Bouchoms die door Anna tot getuige wordt geroepen: "Hendrick, ick neme U tot getuyge". Het zit Hendrik Dupuits niet lekker dat hij voor schelm wordt uitgemaakt. Doch Anna zegt dat iemand die "inder-naacht en in haer huys komt affronteeren" zeker een schelm genoemd mag worden. Hendrik Dupuits is een keiharde. Brutaalweg zegt hij: "Heb ick dat gedaen, ick ben daerom (nog) geen schelm". Doch dat is de druppel die de emmer doet overlopen; Anna Blonden is het beu. Om aan alle gesar een einde te maken zegt zij: "Wij sullen het voor regt laeten uytmaeken" (=voor de rechtbank brengen). Tot overmaat van ramp zegt ze, n.b. in het bijzijn van Hendrik Bouchoms, dat ze getuigen heeft van het feit dat Hendrik Dupuits voor zijn wandaad vergiffenis heeft laten vragen. In het diepst van zijn manneziel gegriefd barst deze los:

Hendrik en Anna verschijnen voor de schepenbank

"Ick schiet (schijt) dich in dijne getuygen" en "ick wil liever aen de galge gaen vergiffenis vraegen en ick ben moey van dat achterrugge klappen". Wrokkig loopt hij enige meters verder en voegt Anna dan toe (terwijl hij een van zijn sleutelbeenderen aanwijst): "Ich heb dich dat gedaen, dou suls oock op andere sijde sooveel hebben". U ziet: een onverbeterlijk heerschap.

Doch al dit stoer gedoe zal hem niet baten: hij moet voor de schepenbank van Gronsveld verschijnen. Uit de stukken blijkt echter niet welke straf hem werd opgelegd. Wél blijkt eruit dat hij in februari van het jaar 1760 nog steeds gevangen zit op het kasteel van Gronsveld.

Wat is er verder met de hoofdpersonen uit dit kleine drama gebeurd? Anna Catharina Blonden sterft ongehuwd op 9 juni 1784 en haar, eveneens ongehuwd gebleven zuster Johanna Elisabeth op 23 juli 1787. Beiden werden 66 jaar. Hendrik Dupuits, die met het klimmen der jaren zijn wilde haren enigszins kwijt raakt, trouwt op 44-jarige leeftijd met Maria Margaretha Claessens. Zeven maanden later wordt een zoontje, Hubertus, geboren, dat echter al na 15 dagen overlijdt. Ook Hendrik bleef het leed dus niet bespaard. Hij overlijdt op 60-jarige leeftijd op 2 december 1792.

bron: R.A.L.
Schepenbank Gronsveld
port.nr. 35.

Gilles Jaspars.

Dialect

D'n druge zoëmer vaan 1924

t Vreujaor zat, nao 't zich lede aonziën, good ién. Neet vëul rënge. De boere kôste hön akkers iëndertiéd ploge en wyjer zievêrdig mäoke. De zoëmervröchte, krote en êrappele kôste bié geunstig wër geziejd en geplaat wërde. Ién de wejje woerd nog 'nnen awwe boüm ömgehoûwe, sijnôijhoût verbrand en hié en dao öm 'nne joûnge boüm e kêske gezat. De wejje wäore iëndertiéd gesjlêp. 't Wër en de zënge vaan boëve môste de rës doën.

Meh sjnaas blêf 't öm 't vreespeunt en uüverdäog sjên de zon en joog 'nne sjraole weend uüver de akkers en de wejje. Dat wäor zoe de gaanse maond Mëij en dao veel geng dröppel rënge. Es zich d'n èin of aandere zaog woërd nog mie uüver 't wër gekald es anders. Ién eker hoés woërd saoves de roezkraans gebëjd mêt de nudige tiensjes mie, vuur rënge. Wie soondes nao de hoemês ién plaots van èinen Onze Vader t'rs vyf vuur de vruchten der aarde woerte gebëjd, goûng Pie van Nêt oët. Wie de mës gedoën wäor sjtoûng 'r mêt 'n segaar aon tössje de twie lënne. Loûwke van Berb zaag ién 't langs loûpe tiëngen 'm: "Vuur dich hōf 't neet te rëngelle, he Pie?" Pie wërgkde ién Lûik. 'r Trok 'ns aon z'n segaar en zaag tiënge Loûke: "Es ich muerge öm veer oor mêt de fits op Lûik aon trêk, daan bëjt oûch gëine vuur mich: "Heer, houd Pie droog"

Sjtiënsdes goûnge vëul mie lûi mêt de kruzer mêt es aander jaore. De litteny vaan alle hëllege galmde oûch vëul helder es gebrokelik. Vuuraal 't "Ora pro nobis", oûch al galmde dat neet uüver 't maalse koënvêld, want dat sjtoûng mer êrmeujetig debié. Bër en Zjang lepen achter ién de persëssie en gaove mie kommentaar op de landeryje es dat ze zich bëjde. "Hûi hōf v'r neet te mäoke dit jaor" zaag Bër, "en de krote greuje de grond ién". "Dy kaom v'r nog aon 't ömploge, daan

kên v'r temênste bladkuul en reube zitte" zaag Zjang. "Noë môs te dè gës 'ns ziën" zaag Bër wie ze langs 't laand van Zjoke Peenkert, kaomer, "dè kryt gaar geng aore iën, vuur kênne bly ziën dat v'r sjtruu kriëge vuur te sjtrûije" Zjengske Bërgmans dè vuur hön leep, drijde zich 'ns öm en zaag: "Ich zal 't biestegood dit jaor gaw gehad hebbe"

De druugte heel aon. De pötte, poompe, bronne en alle pole sjtoûnge druug. Soondes lepe de joûng lûi uüver de Maos dy kompleet druug sjtoûng, nao Sint Pieter en goûnge dao daanse. De boere van Êkkelder kaome mêt 't zèikvâot, mēilekbösse en allerhande tonne en kroëke op de kerre nao de kiëzelkoûjl iën de Sjlak oe 'n groete haandpomp sjtoûng dy nog

wäoter gaof. De boere wiste zich gèine raad mie. Eker heel op z'n èige meneer 'n noveen. Sjmaondes wäor persëssie nao Riékelt. Geel van Nel mêt de vëndel vuurop, daoachter twie koerjoûnges iën mēsklyjer. Geel van Kolla leep achter aon, de hits woerd hëum te méchtig en 'r trok bié Lies van Wasenaar de kaffee iën. Wie de aandere St. Vincentius van de sokkel bëjde droonk Geel zich e gläos beer. "Ich sjtaon druug" zaag hër, "muerge ziën v'r waol weer en es 't vuur hön rëngelt, rëngelt 't oüch vuur mich"

Wie ze truk kaome haw de pesjtoer vuur de kaffee vaan Kallebërg 'ns 'n hertig wëurdsje mêt Slivvenhier gekald. 'r Këgkde: "Heer geef ons regen, heer geef ons regen" en heel z'n twie han iën de hude. Op ejnige vrollûi haw 't iën eker gevaal gewërk want dy hawwe al ejnige witte dondervlekskes geziën.

Wie ze sjtiënsdes weer iën persëssie nao Riékelt goûnge, wäor 't weer geleujetig hëit. Zjang van Pie leep iën z'nne gabberdien en mêt de perreplu bié zich, achter aon. Of hër 't wër neet vertroûwde of dat 'r Slivvenhier woûw oëtdage, dat wëit ich neet.

E päor daog denao ês 't begënnē te rëngele en 't sjejde neet mie oët. 'n Noveen heel gèine mie en dao wäore t'rs oüch vëul mēnder iën 't lof saoves.

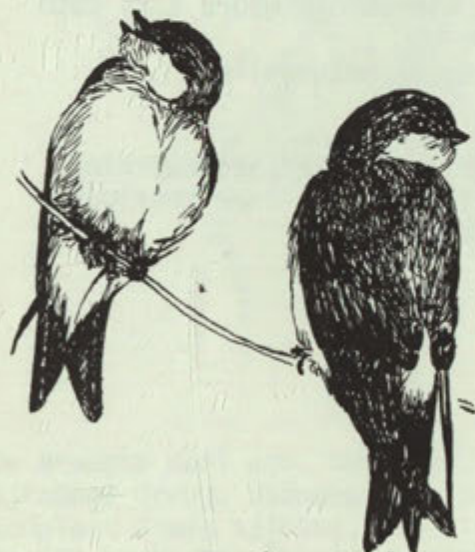
D'n oûs ês naoderhaand toch nog al mêtgevalle.

Gus van den Boorn (iën säomewërking mêt Zjêf Pleumeekeers, 'nne koerjoûng) (Kanne-Belsj).

Zjwëlberkes

Een heus gezegde "Eén zwaluw maakt nog geen zomer", maar bij de komst van de eerste boerenzwaluw denkt men toch zeker aan het voorjaar. De boerenzwaluw wordt dan ook door velen als de "echte lentebode" gezien. De zwaluwen, die in de Afrikaanse Sahellanden zo'n 5000 km van ons vandaan overwinteren, komen begin april weer ons dorp binnenvliegen. De eerste zwaluwen zijn door mij waargenomen op 5 april (1982), 2 april (1981) en 6 april (1980). Dit jaar waren ze echter vanwege het koude weer iets later (15 april). De eerste huiszwaluwen arriveren altijd 2 à 3 weken later dan de boerenzwaluw. Zowel de boeren- alsook de huiszwaluw broeden veelvuldig in ons dorp.

huiszwaluw

ina. v.o. Weerd

Boerenzwaluw

De meeste mensen hebben veel moeite om beide soorten uit elkaar te houden, maar er zijn kenmerkende verschillen. Op de eerste plaats geeft de boerenzwaluw er de voorkeur aan om zijn nest binnenshuis te maken (vooral stallen en schuren). De huiszwaluw daarentegen bouwt zijn nest altijd buitenshuis, waarbij de dakgoten een goede dienst bewijzen. Vóór de komst van de huiszwaluw worden zijn oude nesten vaak gekraakt door de huismussen en het is dan ook altijd een hevige strijd om weer rechtmatige eigenaar/bewoner te worden en de kraker de laan uit te sturen. Het nest van beide soorten wordt vakkundig gemetseld, waarbij de specie bestaat uit modder, grassprietten, speeksel en draden. De boerenzwaluw maakt een open kommetje, terwijl de huiszwaluw een half bolvormig nest maakt met slechts een klein invlieggat aan de bovenkant (zie foto's).

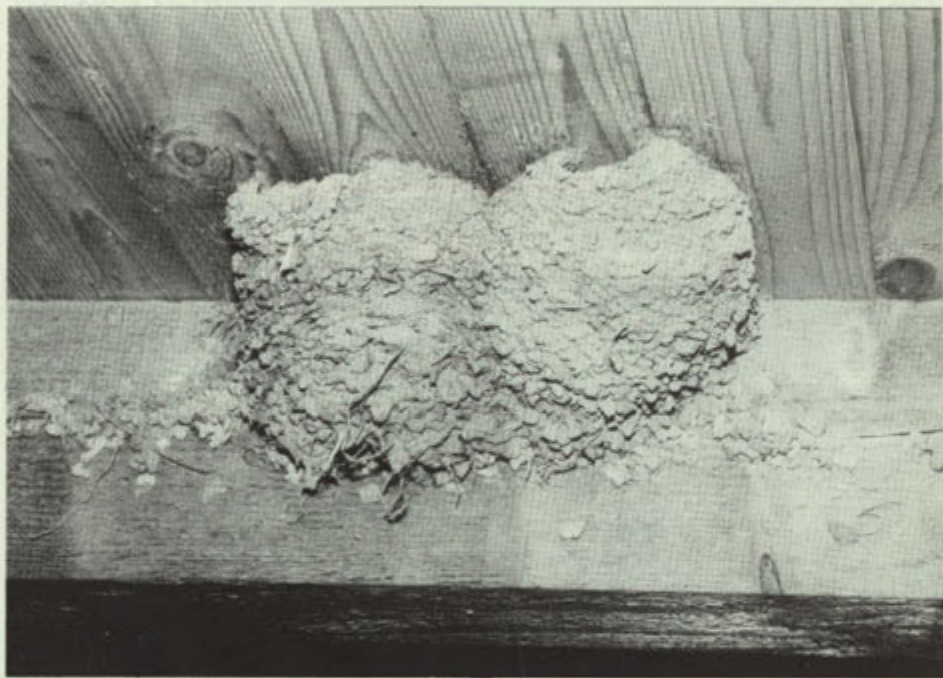
Ook qua uiterlijk verschillen de beide soorten van elkaar.

Nest boerenzwaluw, 'open kommetje'

De boerenwaluw is vooral te herkennen aan zijn diep gevorkte staart met lange staartpennen en zijn rood-bruine keel en voorhoofd. De huiswaluw herkent men direct aan de kortere staart en de helder witte stuit en witte onderzijde, die ook tijdens de vlucht goed opvallen.

Verder komen in onze contreien nog twee andere zwaluwsoorten voor, nl. de oever- en de gierwaluw. De oeverwaluw, die veel lijkt op de huiswaluw, kan men vaak zien bij de

Nest huiswaluw met invlieggat

grindgaten in Oost-Maarland, hetgeen zijn naam al enigszins verraadt. De laatste soort, de gierwaluw, is eigenlijk een vogel van de steden, omdat hij bij zijn nestbouw de voorkeur geeft aan hoge gebouwen. Toch broedt de gierwaluw de laatste jaren ook in de gaten van de muren van onze kerk. Voor de gierwaluw is het te hopen dat er tussen de restaurateurs van de kerk een minder bekwame vakman zit, die niet alle gaatjes dicht. De gierwaluw herkent men direct aan

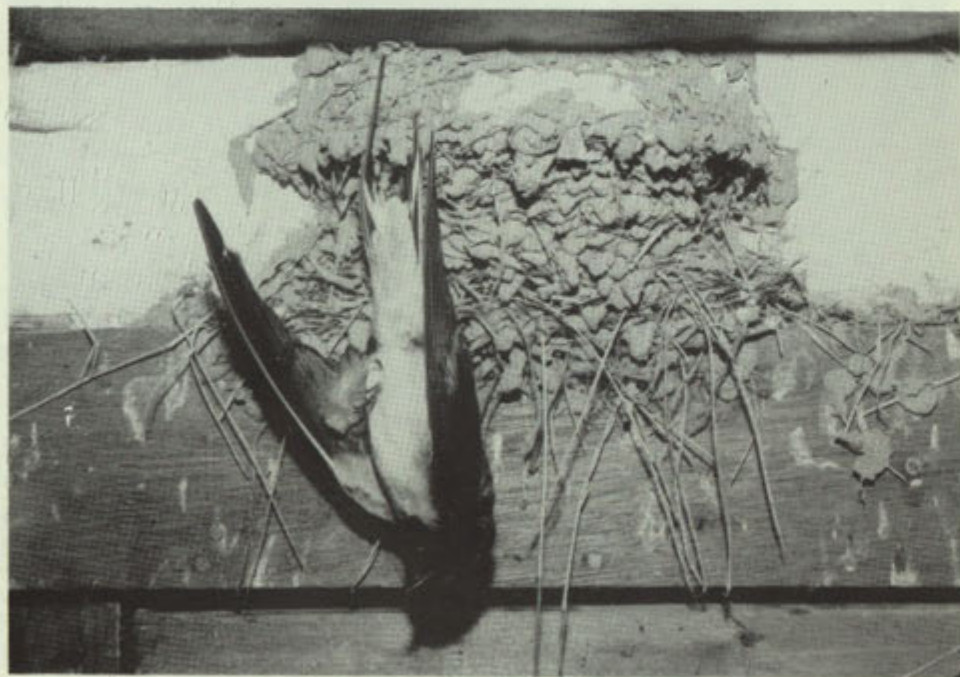
Gierwaluwen

zijn sikkelvormig vliegbeeld (zie tekening) en het krijsende en gierende geluid dat tijdens de achtervolgingsvluchten rond de toren wordt geproduceerd (vandaar de naam gierwaluw). De "zjwëlberkes" werden door de oudere inwoners vaak gezien als gelukbrengers, maar ook als weerbode spelen zij een rol. Bij regenachtig weer vliegen de zwaluwen laag over de grond, maar als ze hoog in de hemel vliegen dan blijft het mooi zomerweer. Dit gedrag heeft alles te maken met de verplaatsingen van de muggen en andere insecten bij weersveranderingen.

1983: Slecht jaar voor de zwaluw.

De uitzonderlijke regenachtige en koude meimaand is er de oorzaak van dat er onder de zwaluwen massale sterfte is opgetreden. De zwaluwen, die namelijk uitsluitend van vliegende insecten leven, konden geen voedsel vinden en zijn lang-

zaam de hongerdood gestorven. Zo vertelt de heer Wil Roosen uit Cadier en Keer dat de drie nesten van de boerenwaluw bij zijn buurman zijn verlaten en dat er overal dode zwaluwen worden gevonden. Ikzelf heb ook geconstateerd dat vele nesten met eieren niet zijn uitgebreed omdat de oudervogels van kou en honger zijn omgekomen. Op de foto zien we een dood wijfje dat op haar nest door uitputting is gestorven. De weduenaar had intussen een nieuw wijfje gevonden en het dode beestje werd uit het nest gewerkt. Merkwaardig genoeg is een staartpen in het nestmateriaal verstrikt geraakt. Nadat de dode zwaluw door mij was verwijderd, heeft het nieuwe paartje het enige eitje dat slechts was gelegd, uit het nest gewerkt. Triest genoeg is het nieuwe paartje ook niet tot broeden gekomen en verder niet meer gesignaleerd. In een naastgelegen stal waren ook twee nesten van de boerenwaluw met resp. drie en vier eieren.

Uit het nest gewerkt dood wijfje

Ook deze eieren waren koud en van de zwaluwen is geen enkel spoor meer. Het zal vele jaren duren voordat dit grote verlies weer enigszins door de natuur is hersteld.

Pim van de Weerd

(29 mei 1983)

Ontsierende toestanden rond de volkstuintjes te Rijckholt

Het is alweer enige tijd geleden dat onze sectie via het "Limburgs Dagblad" de aandacht vestigde op het in het veld tussen Rijckholt en het Savelsbos gelegen volkstuintencomplex. De toestand waarin de volkstuinten in dit landschappelijk hoogwaardig gebied verkeren is ons en vele anderen een doorn in het oog.

Wij hebben vooral problemen met allerlei niet in het landschap passende schuil- en opberggelegenheden, het zonder toestemming verharderen van de toegangsweg, die eigendom is van de boeren, de vernieling van een stuk holle weg en het storten van afval in de berm.

Zowel het karakter van het landschap als het normale bestaan van flora en fauna komen hierdoor in de verdrinking.

Samen met de sectie "Dorp en Milieu" hebben we dan ook een brief naar het gemeentebestuur van Eijsden gezonden, waarin gevraagd wordt om aan bovenstaande toestand een einde te maken. Op dit schrijven hebben we inmiddels antwoord gekregen. Burgemeester en Wethouders berichtten ons dat ze de eigenaren van de volkstuintjes op 7 april jl. hebben aangeschreven om de daar aanwezige bouwwerken en de bij de tuintjes zelf aangelegde weg te verwijderen, omdat een en ander in strijd is met het van kracht zijnde bestemmingsplan Buitengebied dat is vastgesteld door de raad van de voormalige gemeente Gronsveld. Burgemeester en Wethouders merken verder op dat de overige in ons schrijven aangevoerde grieven hun aandacht zullen hebben.

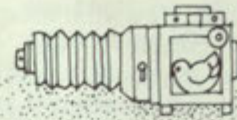
Hoewel tot op dit moment nog geen verbeteringen zijn waargenomen, verwachten wij dat dit op korte termijn toch zal gebeuren.

De sectie Natuur

Noot van de redactie

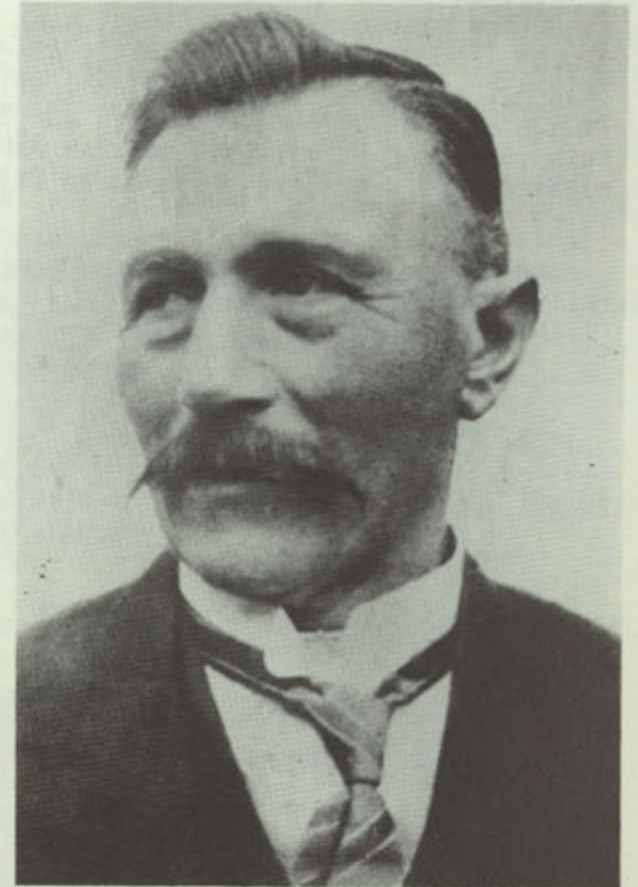
Bij het ter perse gaan van dit periodiek was al enige verbetering opgetreden in de toestand waarin de volkstuintjes verkeerde. We hopen dat deze gunstige ontwikkelingen zich zullen voortzetten zodat we over enige tijd weer met een vrij normale situatie ten opzichte van het omringende gebied te maken hebben.

Foto

Kên d'r hön nog?

Zjang Aarts

Zeker in Rijckholt, maar ook in Gronsveld, kende iedereen Zjang Aarts, en hij was bij allen zeer geacht. Zijn reusachtige gestalte, met de eeuwige hoed, herkende iedereen op grote afstand. Hij hield van mensen maar misschien nog wel meer van dieren, en dan vooral van alles wat paard was. Een liefde die dan ook als een rode draad door zijn lange leven loopt.

Hij werd geboren op 28 maart 1882 in Honthem, vanwaar de familie verhuisde naar Herkenrade. Daar bracht Zjang het grootste deel van zijn jeugd door. Na zijn schooltijd in Sint-Geertruid ging hij werken op het boerenbedrijf van zijn vader. Zo kwam hij al heel jong in de paardenhandel terecht. Samen met zijn vader bezocht hij veemarkten in Nederland en België, en zelfs in Frankrijk. Er was in die tijd een belangrijke paardenmarkt in Ciney, niet ver van de Frans-Belgische grens, waar hij regelmatig naar toe ging. Aanvankelijk met zijn vader, later alleen. Alles en iedereen ging te voet en dat betekende zo'n 25 uur lopen, alleen de heenreis. Nadat op de markt de paarden waren gekocht, werd ter plaatse in een herberg geslapen en bij het kriecken van de

*Zjang, Triene en zoon
Zjeng*

dag werden de paarden van Zjang en van nog enkele andere handelaren uit Zuid-Limburg, vaak 20 soms 40 stuks, met de staarten aan elkaar gebonden om ze bij elkaar te kunnen houden. Na een stevig ontbijt werd dan aan de terugreis begonnen. Weer 25 uur lopen aan een stuk, dwars door de Ardennen, dag en nacht door, nu haast ondenkbaar maar toen een doodgewone zaak.

Zjang trouwde op 7 oktober 1908 met Catharina Spronk en woonde vanaf die dag in Rijckholt, Steenstraat 5, het ouderlijk huis van de bruid. Dat dit huwelijk ook een gevolg was van zijn liefde voor dieren, mag blijken uit het feit dat Zjang en Catharina elkaar voor het eerst zagen bij de jaarlijkse bidweg naar Sint Gerlachus in Banholt, patroon tegen veeziekten. Na deze kennismaking, was Zjang regelmatig in Rijckholt te zien, kwansijs om te gaan biechten zoals alle mensen van "op de bērg", maar met de bekende afloop. Uit dit huwelijk werden 9 kinderen geboren. Twee stierven heel jong en een dochttertje op 10-jarige leeftijd. Naast de werkzaamheden op de boerderij ging Zjang zich bezig houden met de kwalen van het vee van het hele dorp. Zijn succes op dit terrein had hij te danken aan zijn "verstand" van dieren en aan de vele adviezen en ervaringen die hij bij zijn reizen en bij zijn contacten met boeren en handelaren in binnen- en buitenland had opgedaan. Ontelbare nachten zat hij bij zieke dieren, of assisteerde bij de bevalling van koeien en paarden wanneer er voor complicaties werd gevreesd.

*Zjang, na het
'doérhawwe' samen
met Sjël Aarts, Bér
Goessens (van Zjeng
van Eüdem), Jean
Doyen (van Frênske),
Hub Wolfs (van Merie
van Graatsje)*

Nooit deed men tevergeefs een beroep op zijn hulp, al was het diep in de nacht.

Het keren van een veulen of een kalf dat verkeerd in de moederschoot lag en zo de geboorte onmogelijk maakte, was een van zijn specialiteiten. Zijn kracht kwam hem hier goed van pas. Als een koe niet kon "nêrgelen" omdat het ingeslikte voer niet terug in de mond gebracht werd, maakte hij balletjes van boter, gemalen nootmuskaat en maoter (een sterk riekende kamille). Die balletjes werden de koe dan om de twee uur toegediend, meestal met succes. Als een koe een appel had ingeslikt die in haar strot was blijven steken, en het beest dreigde te stikken, moest hij ook opdraven. Gewapend met een oud wafelijzer ging hij dan de koe te lijf. Met dit apparaat kneep hij de appel in de strot tot moes en het beest kon weer op de poten worden geholpen. Zeker geen pijnloze behandeling maar wel effectief, dus.

Een aardig voorval daarbij was nog dat eens een boer met een volgeladen kar in het veld stond en het paard niet meer wilde trekken. Van alles was al geprobeerd, van stokslagen tot het in brand steken van stro tegen de kont van het paard. Niets hielp. Toen Zjang op het toneel verscheen, nam hij de paardekop tussen zijn grote handen en praatte wat met het dier. Wat harde middelen niet voor elkaar gekregen hadden, lukte hem met zachte hand.

Zjang onder zijn 'boog'

Zjang genietend in zijn tuin, 17 juli 1964

De middeltjes die hij gebruikte maakte hij zelf van wortels en kruiden die door hem en zijn kinderen verzameld werden. Veel van zijn recepten haalde hij uit een dik boek dat in de kast stond, en als hij met een nieuw geval werd geconfronteerd kwam het boek op tafel, en zat hij tot diep in de nacht te studeren. Zoals vaak in die tijd werden ook de diensten van Zjang met gesloten beurzen afgehandeld. Als tegenprestatie voor een nacht bij het vee zitten, kwam de boer die de hulp van Zjang had ingeroepen, later een dag bij hem helpen op de boerderij bij het plukken, snoeien of oogsten.

Zjang was ook de man die elke Grote Bronk zorgde voor de paarden van de koninginnewagen en deze ook altijd begeleidde. Op de foto zien we hem dit voor de laatste keer doen in 1960. Hij was toen 78 jaar. Ber van den Boorn, die zijn opvolger zou worden, loopt hier voor de eerste keer mee. Ook de boog in 't Sjtrëutsje bij de bronkprocessie was zijn werk. Als het Grote Bronk was, kwam daar nog een versperring bij die hij dan ook aanlegde. Ook de kinderen van Rijckholt wisten hem te vinden als ze een paard en wagen nodig hadden om de koningin van de kleine schutterij naar hun koning te brengen.

De kleine schutterij

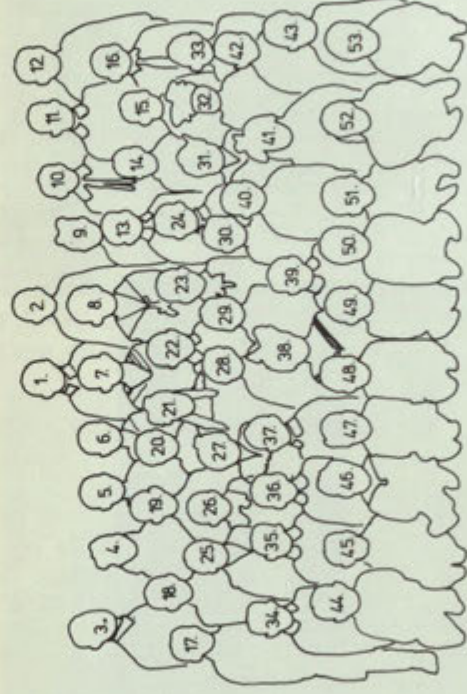

Grote Bronk 1960

Een stevige pot bier en 'n dröpke op z'n tijd liet hij zich goed smaken. Toen dan ook in de laatste oorlogsjaren van '40 - '45 de goeie borrel niet meer te krijgen was, ging hij hem zelf maar stoken. Van perenstroop die hij liet gisten, stookte hij op een zeer primitieve zelfgebouwde installatie tot diep in de nacht het geestrijke vocht tot bestrijding der levensdroogte. Hij was daar al enige tijd met toenemend succes mee bezig toen zijn overbuurman hem vertelde dat er in 't Sjrëutsje iemand moest zijn die jenever aan het stoken was en dat men dat in het hele dorp kon ruiken. Vanwege het illegale karakter van deze bezigheid besloot hij er toen maar mee te stoppen, zij het met bloedend hart.

In 1958 vierden Triëne en Zjang hun gouden bruiloft; het werd een bruisend feest waar het hele dorp deel aan had. In het verenigingsleven speelde Zjang een belangrijke rol. Hij was bestuurslid van de K.V.P., van de Boerenleenbank en van de Boerenbond. Oprichter en meer dan 40 jaar bestuurslid van de Onderling Veeverzekering. In de tijd dat Rijckholt nog een zelfstandige gemeente vormde, was hij 4 jaar raadslid. Toen hij het wat rustiger aan ging doen, werd kaarten zijn belangrijkste liefhebberij. Elke zondag naar Zjengkse Bergmans waar hij een vaste kaarttafel had met Zjengske, Twajn van Teun en Sef van de Sjmiëd, en verder bijna elke avond thuis. Ook toen hij ziek was, ging het kaarten door. Dan kwamen zijn makkers aan zijn bed zitten en kaartten tot diep in de nacht. Voor hem mocht het trouwens de hele nacht duren, want aan slaap had hij nooit veel behoefte gehad. Toch sliep hij voorgoed in op Witte Donderdag, 3 april 1969, in Rijckholt een grote leegte achter latend.

Wallie van de Weerd

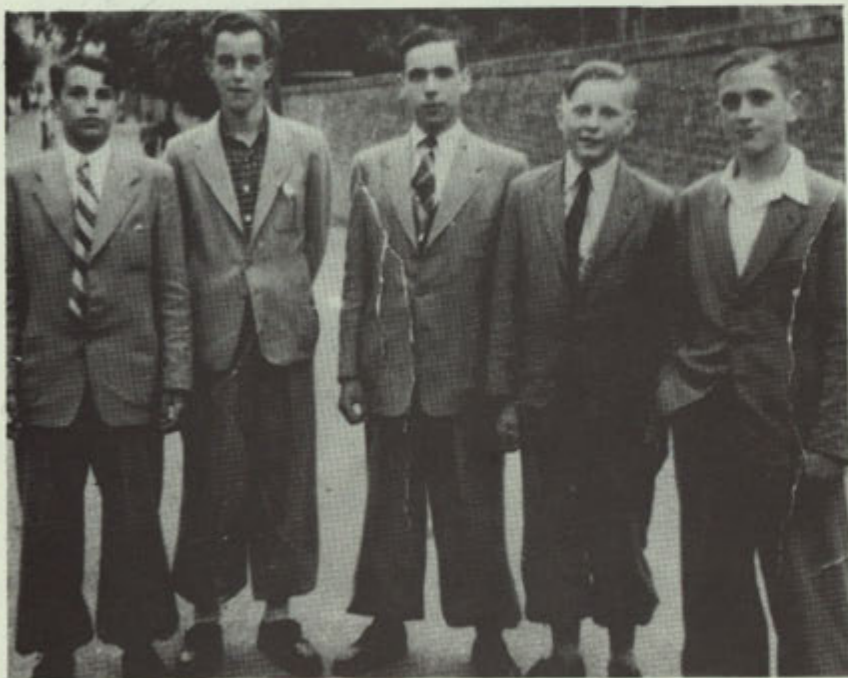
Lagere school Gronsvelt 1921

+ 1921

1. Pieke Waber 2. Zjéf Peusens 3. Meester Claessens 4. Liza Houben (v. Thoor) 5. Zjèun Houben 6. Harry Spauwen (Nol) 7. Bèr Spauwen (Nol) 8. Zjors Spauwen 9. Sofie Joskin 10. Zjeng Schrijnemaekers 11. Zjeng Roosen (station) 12. Bèr v. Thoor 13. Zjang Joskin 14. Leo Schrijnemaekers 15. Zjo Roosen (station) 16. Zjeng v. Thoor 17. Zjengske Schiepers 18. Zjuulke Hayen 19. Zjeng Houten 20. Lyne Doyen 21. Marie Caelen 22. Haj Caelen 23. Leo Halders 24. Geel Joskin 25. Zjuul Speckens 26. Frans Dodemont 27. Anna Hofman 28. Robert Spauwen 29. Zjeng Halders 30. Jean Houten 31. Liza Schrijnemaekers 32. Fien Roosen (station) 33. Zjéf v. Thoor 34. Zjeng Bouchoms 35. Zjèl Bouchoms 36. Wömke Hofman 37. Bèrke Hofman 38. Liza Houten (Hayen) 39. Giel Pinckaers 40. Jean Spronck 41. Liza Spronck 42. Colla Jacobs 43. Bèr Spronck 44. Noël Hayen 45. Doorke Doyen 46. Marie Cilissen 47. Alice Willigers 48. Zjeng Willigers 49. Zjeuve Pinckaers 50. Marie Bronckers 51. Zjirra Bronckers 52. Nèt Rompelberg 53. Roosen?

In Rijkholt bij de zuil, op de achtergrond het huis van Bronckers

± 1953 v.l.n.r. Roeland Hayen, Zjef Hayen, Jo Reintjens, Hub Peeters en Thuur Reintjens

V.l.n.r. Jan Wolfs, Jan Schiepers, Jef Reintjens, Jan Jacobs en Sander Gorissen. Deze foto werd gemaakt in 1914 ter gelegenheid van de eerste H. Communie.

± 1947-1948 Colla Halden en Gus van den Boom (een van de schrijvers) op de maaimachine

'Wie het kleine niet eert, is het grote niet weerd'

"Wie het kleine niet eert, is het grote niet weerd".

Op grond van een uitgebreide inventarisatie van landschapselementen die overwegend in het buitengebied van ons dorp gelegen zijn, een waarde vertegenwoordigen voor natuur en landschap en die slechts een beperkte omvang hebben, heeft het Samenwerkingsverband Heuvelland een onderhouds- en herstelplan opgesteld.

Nauwgezet zijn graften, taluds, groensingels, hoog- en laagstamplantages, meidoornheggen, drinkpoelen, knotbomen, veldkruizen en kapellen in kaart gebracht.

Het is jammer genoeg een feit- en er zijn allerhande argumenten voor aan te voeren- dat het onderhoud aan genoemde landschapselementen achterwege is gebleven.

Sommige worden ernstig bedreigd door de wijze waarop de laatste jaren (misschien noodgedwongen) landbouw wordt bedreven, maar het is ook een feit dat bepaalde natuurelementen zo zijn gaan woekeren dat ze ernstige schade toebrengen aan de landbouw. Doorgeschoten meidoornheggen benadelen de gewassen op het aangrenzende cultuurland (akkers, weiden en boomgaarden). Verwijderen van de meidoornheg zal dan voor de hand liggen. (Toch willen we opmerken dat een goed onderhouden meidoornheg functioneler kan zijn dan een puntdraad-afrastering).

Wanneer de individuele landbouwer ervaart dat wij het als gemeenschap belangrijk vinden -en er ook iets voor over hebben- om de natuurelementen in het cultuurlandschap te behouden, dan zal hij daaraan zeker meehelpen.

Het is daarom zeer toe te juichen dat er bij het onderhoud van de kleine landschapselementen wordt gestreefd naar een goede samenwerking tussen landbouwers, particulieren, Samenwerkingsverband, lokale overheid en vrijwilligers van Grueles.

Het cultuurlandschap in de directe omgeving van Rijckholt en Gronsveld wordt gekarakteriseerd door zijn kleinschaligheid. We moeten constateren dat door het rooien van hoogstamboomgaarden, meidoornheggen en het verwaarlozen en laten begrazen van de z.g. graften deze kenmerken van kleinschaligheid wel ernstig geschaad worden.

Graften zijn taluds van aangelegde terrassen in een helling. Op twee kenmerkende elementen willen we nu wat nader ingaan. (In ons periodiek kon U al eerder lezen over drinkpoelen, knotbomen en lanen).

De stichting Grueles is bijzonder blij met de verrichte inventarisatie en het opgestelde onderhoudsplan van kleine landschapselementen. We hopen dat door een goede samenwerking tussen het Samenwerkingsverband Heuvelland, de M.T.B. te Maastricht, de gemeente Eijsden en de vrijwilligers van Grueles iets groots verricht wordt voor de kenmerken van kleinschaligheid van onze streek.

(Namens Grueles zit Jan Weertz in de technische commissie die dit onderhoud van kleine landschapselementen begeleidt).

1. GRAFTEN. (Niet te verwarren met het Gronsvelds woord "Graof" dat gebruikt wordt voor het talud van een holle weg).

Drie graften in een helling

Ze dragen in belangrijke mate bij tot de schaalverkleining van het Zuidlimburgse landschap en soms kunnen ze de verdwijning van boomgaarden enigszins compenseren.

De begroeiing van de graften in de hellingen voorkomt de erosie van de te steile randen. Om geen land te verliezen onderhield de landbouwer zijn graften goed. Veel waardevolle planten en dieren kozen de graft als woongebied.

Door de schaalvegroting in de landbouw en het toelaten van het vee tot aan de steile rand, maar ook door het verlies van de hakhoutfunctie, wordt de graft als landschapselement ernstig bedreigd.

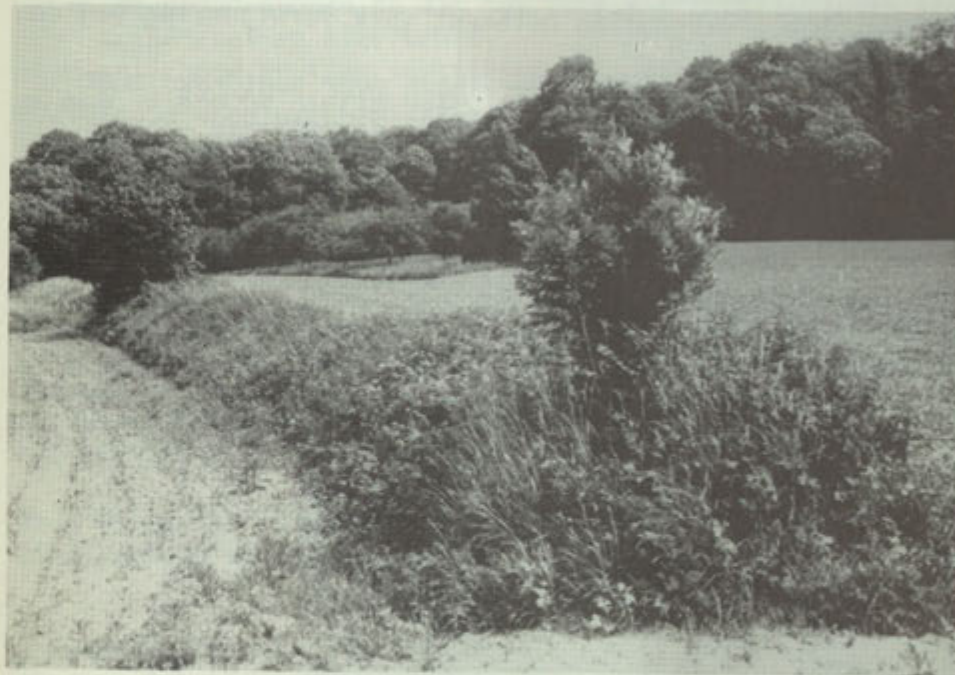
Bij de graften, waarvan een grote concentratie aangetroffen wordt in de wand van het Maasdal ten zuiden van het Savelsbos, maakt men een onderscheid in:

- a. hakhoutgraft;
- b. kruid-struikgraft;
- c. grasgraft.

Een graft die praktisch verdwenen is bij de 'Riesseberg'.

Uit het rapport van het Samenwerkingsverband blijkt dat het snel met de graft is afgelopen wanneer de afrastering in het ongereede is geraakt.

Graften in de 'Daor'

Aangezien de graften uit het landschap dreigen te verdwijnen, wordt aan het in stand houden ervan terecht hoge prioriteit gegeven. Men zal de graft weer als graft moeten gaan beheren. De begroeiing zal laag gehouden moeten worden om geen overlast te vormen voor het omringende cultuurland. Wanneer de graft gelegen is in een weiland, dan zal voor een goede afrastering gezorgd moeten worden om begrazing van de graft te voorkomen. Het opnieuw beplanten van graften met o.a. sleedoorn, meidoorn en hazelaar zal dan nodig zijn.

2. MEIDOORNHEGGEN.

Ons kleinschalig landschap wordt gekenmerkt door heggen. Het ontstaan is te danken aan hun functie als veekering, waartoe ze regelmatig geschoren en dichtgehouden moesten worden. Schaalvergroting betekent vaak verwijdering van de heggen.

Vaak wordt 'n meidoornheg vervangen door puntdraad. Het is echter zeer de vraag of deze afscheidingsmethode economisch voordeliger is. Mechanisch scheren plus subsidie kan voordeliger zijn dan het trekken en onderhouden van puntdraad.

*Onderhoud
aan meidoornheggen*

In de meidoornheg ontstaan soms gaten waardoor ze minder functioneel zijn. Dit is het gevolg van te veel (kunst)mest bij de heggen. Lage planten die groeien op een voedselarm milieu worden verdrongen door planten die liever een voedselrijke grond hebben en dit ook door hun grootte laten merken (brandnetel en kleeftkruid).

Deze vrij hoge kruiden verstikken het onderste gedeelte van de heg, waardoor hierin gaten ontstaan.

We zijn erg blij dat er een financiële onderhoudsregeling is getroffen voor meidoornheggen (1,50 per strekkende meter per jaar). Ook is er een subsidieregeling voor het bij- of aanplanten van heggen waarnaast de meidoorn o.a. sleedoorn, kornoelje, hulst, hazelaar, haagbeuk en wilde kastanje kunnen voorkomen.

Door het afsluiten van een onderhoudsovereenkomst verplicht de eigenaar zich jaarlijks te snoeien en het vrijkomende hakhout te verbranden. (Uiteraard moet er in verband met het broedseizoen niet gesnoeid worden in de periode 15 maart tot 15 juni).

Rond Waterrijk is goed te zien op welke wijze het Samenwerkingsverband de meidoornheggen onderhoudt.

Doorgeschoten heggen worden teruggesnoeid, waardoor ze een langere levensduur krijgen. Op sommige plaatsen laat men ze doorgroeien omdat dit van natuurwetenschappelijk belang kan zijn of omdat door de heg storende elementen in het landschap gecamoufleerd worden.

Uit: Beheers- en werkplan kleine landschapselementen voor de gemeente Eijsden.

Jef Simons

Dat het afgebeelde voorwerp in ons vorig nummer niet zo heel oud was, blijkt uit de talrijke reacties die wij kregen. Verschillende mensen uit Gronsveld herkenden het apparaat dat gebruikt werd om zelf-geteelde tabak te snijden. Onze dank voor de reacties.

In ons volgend nummer gaan we verder in op het planten en bereiden van de "eigenteelt".

Piet Spronck

'Humor' uit de oude doos (jaargang 1, nr.4, pag. 119)

Zo gij een kud ganzen had wie zoude gij uw aenstellen veur ze euver de maesbrug te doen gaen zonder dat er een drop scheet? Antwoort: Stekt alle de becke in de votte en dan de leste wou geyne beck is, dan stekt U neus in.

Zaelig gedraegen en noet (nooit) gezondigt en tog telooren gegangen. Antwoort: Dat is eenen ezel.

Wat loopt um het hout en kan niet drin? Antwoort: Dat is een schel (schil, bast).

Van vooren leeft het, in het midden is het dood en achter vrit het brood. Antwoort: Dat is eenen ploeg.

Hoe zouwt gij U aenstellen om Uw te droogen van deese kant en van den anderen kant van de Maes met eenen handdouck? Antwoort: Dan wacht tot dat de zon op uw alle beyde scheynt dan droogt ge van alleen.

Es (als) ik het niet en zien dan raep ik het op en als ik het zien dan laet ik het liggen. Antwoort: Dat is een neut met een look in.

Van binnen root, van buyten swart, het heeft vier hoeken en geen start. Antwoort: Dat is een pastoorsmutzken.

Daer legt wat onder aen eenen berg en ik wet dat hondert duyzend peerd het niet den berg zullen optrekken. Antwoort: Dat is een klauwen (kluwen) garren.

Daer ging een manneken over de Maesbrug, met fik fak fouk op zijne ruk. Daer kwam hem een wijfken teegen. Daer vraegde hij an of hij heur wat fik fak fougelen wouw. "Neen" zijde het wijfken, "ik heb ook eenen man die fik fak fougelen kan"

Midden iên de naach . . .

Midden iên de naach
dat ich wakker laog
en ich daag
'ns gèi gejaog.

'n Zie vaan tiéd
en ich bezoûng
wat tot m'nne sjiéet
uûverdäog neet goûng.

Gus van den Boorn.

Secretariaat:

Rijksweg 92, 6247 AK Gronsveld

Tel. 04408-2880/1575

Rabobank Gronsveld, rek.nr. 11.75.15.000 / Postgiro 25 35 375

t.n.v. Stichting Grueles

Abonnementsprijs: 17.50 per jaar. Losse nummers f 5,00.

